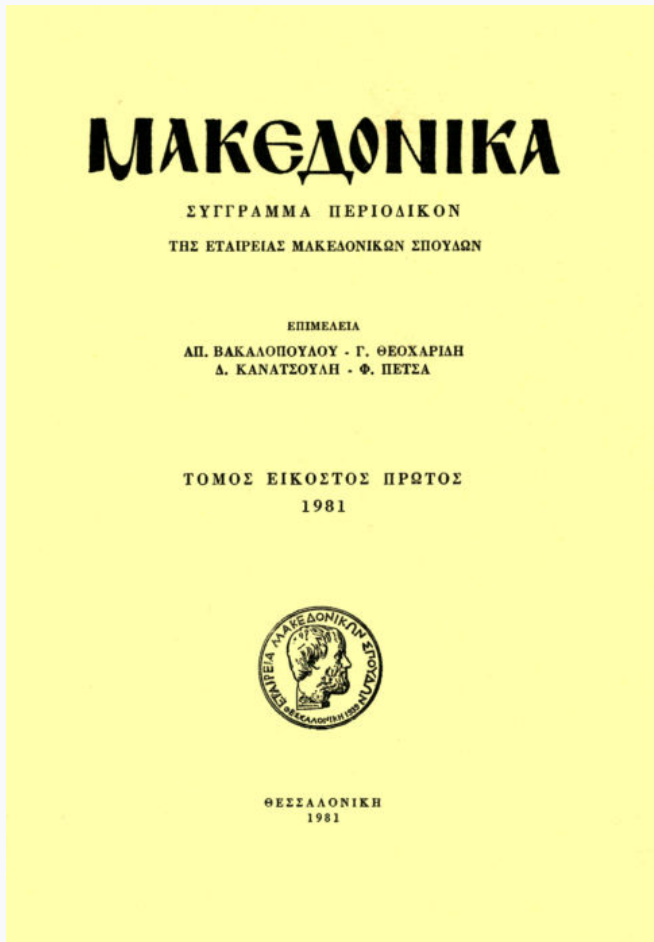

Μακεδονικά

Τόμ. 21, Αρ. 1 (1981)

Κωνστ. Απ. Βακαλοπούλου, Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αιώνα στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου

Κ. Σβολόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.446](https://doi.org/10.12681/makedonika.446)

Copyright © 2014, Κ. Σβολόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σβολόπουλος Κ. (1981). Κωνστ. Απ. Βακαλοπούλου, Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αιώνα στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου. *Μακεδονικά*, 21(1), 432–434.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.446>

Κωνστ. Ἄπ. Βακαλόπουλου, Οικονομική λειτουργία τοῦ μακεδονικοῦ καὶ θρακικοῦ χώρου στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα στὰ πλαίσια τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου, Θεσσαλονίκη 1980, 8ο, σελ. 216.

Ἡ διερεύνηση τῶν συνθηκῶν ποὺ καθόρισαν καὶ χαρακτήρισαν στὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα, τὴν πολιτικὴ, κοινωνικὴ, οικονομικὴ καὶ πολιτιστικὴ θέση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἔχει ἀποφέρει ἰδιαίτερα θετικoῦς καρποὺς. Ἄν ἐξαιρεθεῖ ἡ συστηματικὴ προσέγγιση ὀρισμένων καιρῶν προβλημάτων στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο, ἄμεσα κυρίως συνυφασμένων μὲ τὴν ἀνταγωνιστικὴ διαμάχη τῶν ἔθνoτήτων γιὰ τὴν ἐπικράτηση στὴ Μακεδονία, ἢ καὶ κάποιες sporadikῆς συμβολὲς μὲ ἀναφορὰ στὴν πολιτιστικὴ δραστηριότητα τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ἐπισημανθεῖ ἔστω καὶ μιὰ ἀξία λόγου ἱστορικῆς σύνθεσης. Ἡ μελέτη εἰδικότερα τῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων, καθοριστικὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς δυναμικῆς παρουσίας τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸν εὐρύτερο χώρο τῆς Νότιας Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, οὐδέποτε ἀναλήφθηκε μὲ τρόπο συστηματικὸ. Καὶ τὸ βασικὸ αὐτὸ κενὸ ἀποβαίνει ἀκόμη περισσότερο αἰσθητὸ στὸ μέτρο ποὺ οἱ ἐρευνητῆς τῶν γειτονικῶν βαλκανικῶν κρατῶν στρέφουν συστηματικὰ τὴν προσοχὴ τους πρὸς τὴν ἴδια αὐτὴ κατεύθυνση. Ἡ πρώτη, ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτῆ, γενικὴ προσέγγιση ὑπογραμμίζει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀνάγκη ὄχι μόνο γιὰ μιὰ παράλληλη γενικὴ, ἀλλὰ καὶ γιὰ μιὰ εἰδικότερη συστηματικὴ ἀντιμετώπιση τῶν φαινομένων ποὺ συνάπτονται μὲ τὶς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξελίξεις στὸ χώρο τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Ἡ πρωτοβουλία τοῦ κ. Κωνσταντίνου Βακαλόπουλου νὰ χαράξει μιὰ καιρὶα τομὴ στὴ διερεύνηση τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς στὴ γεωγραφικὴ αὐτὴ περιoχὴ θὰ ἦταν καὶ ἀπὸ μόνη αὐτὴ τὴν ἀποψη ἀξία γιὰ ἰδιαίτερη ἐξαρση. Ἡ συμβολὴ τοῦ ὁμοῦ τείνει νὰ πάρει καὶ πιὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο στὸ μέτρο ποὺ ἡ ἐρευνὰ τοῦ συνδυάζει τὴν ἀξιοποίηση βασικῶν ἀρχειακῶν πηγῶν στὴν Ελλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικὸ μὲ τὴν ἱκανότητα γιὰ προσέγγιση τῶν ἰδιόμορφων οικονομικῶν φαινομένων. Ἀνατινθηρῶντα ἡ καθυστέρηση στὴν ἀνάληψη ἀνάλογων μελετῶν ἦταν σὲ σημαντικὸ βαθμὸ συναρτημένη μὲ τὴ δυσχέρεια στὴν προσπέλαση τοῦ ἀναγκαίου πρωτογενoῦς ὑλικoῦ ἀφενoῦς, καὶ στὴ διαπραγματεύση τῶν εἰδικότερων οικονομικῶν προβλημάτων ἀφετέρου. Ἡ βασικὴ ἀναπόκριση τοῦ σ. στίς ἰδιαίτερες ἀπαιτήσεις τοῦ θέματος θὰ ἦταν δυνατό, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, νὰ θεωρηθεῖ σὰ συνεισφορὰ διττὰ ἐνδιαφέρουσα.

Ὁ κ. Κ. Βακαλόπουλος ἀντλήσε τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς μελέτης τοῦ ἀπὸ τὰ διπλωματικὰ ἀρχεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Γαλλίας καὶ ἀπὸ τὰ κρατικὰ ἀρχεῖα τῆς Μ. Βρετανίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Ὅπως οἰήσατε, οἱ προξενικῆς ἐκθέσεις ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ συνθέτουν τὴ σχετικὰ ἀμεσότερα προσιτὴ ἀλλὰ καὶ περισσότερο ἀξιόλογη ἀρχειακὴ πηγὴ μὲ ἀναφορὰ στὸ ἀντικείμενο τῆς μελέτης. Ἡ παλαιότερη δημοσίευση, ἰδίως ἀπὸ τὸν Ν. Michoff (*Contribution à l'histoire du commerce de la Turquie et de la Bulgarie*), ὀρισμένων προξενικῶν ἐκθέσεων —γαλλικῶν κυρίως— θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀναποκριθεῖ στίς ἀπαιτήσεις γιὰ μιὰ καθολικὴ συνθετικὴ θεώρηση τῶν φαινομένων. Κάτω ἀπὸ τίς συνθήκες αὐτές, μόνη ἡ ἀναδίφηση τοῦ ἀδημοσίευτου πρωτογενoῦς διπλωματικοῦ ὑλικoῦ προσφερόταν γιὰ νὰ παράσχει τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τὴ συστηματικὴ διαπραγματεύση τοῦ θέματος. Ἀσφαλῶς, ἡ πιθανὴ ἀναζήτηση στὸ μέλλον ὀρισμένων ἐπιμέρους ποσοτικῶν μεγεθῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐμπορικὴ διακίνηση στὴ νότια Βαλκανικὴ καὶ τὴ δυτικὴ Εὐρώπη θὰ ἦταν δυνατό νὰ συνδυασθεῖ μὲ τὴ διερεύνηση καὶ ἀρχεῖων εἰδικότερης προελεύσεως (ἀρχεῖα τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Μασσαλίας, συλλογὲς Ἐθνικῶν Ἀρχεῖων τῆς Γαλλίας, ἀρχεῖα ἰταλικῶν πόλεων κ.λ.). Ἡ ὑπογράμμιση, ἐν τούτοις, τῆς ἀπώτερης αὐτῆς προοπτικῆς δὲν ἀναιρεῖ τὴ διαπίστωση γιὰ τὴ βασικὴ συμβολὴ τῆς ἀρχειακῆς ἐ-

ρευνας τοῦ κ. Βακαλόπουλου ἢ ὅποια καὶ συνδυάζεται μετὰ μιά ἰδιαίτερα ἱκανοποιητικὴ βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση πάνω στὰ πορίσματα τῶν παλαιότερων καὶ νεώτερον ἐρευνητῶν τόσο στὸν εὐρύτερο διεθνή ὅσο καὶ στὸν εἰδικότερο ἐπιστημονικὸ χῶρο τῆς Βαλκανικῆς.

Παρὰ τὴ βασικὴ ἐντάξή του στὸν κύκλο τῶν ἐρευνητῶν τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὁ κ. Κ. Βακαλόπουλος ἀντιμετωπίζει θετικὰ καὶ τὰ κυρίως οικονομικά φαινόμενα—στὴ γενικὴ θεώρησή καὶ τὴν εἰδικότερη προβληματικὴ τους. Ἡ συνυπόληψη—κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτῆς—ἀξιοποίηση τῶν δυνατοτήτων ποὺ παρέχει τὸ ἀρχαϊκὸ ὕλι-κὸ ἀνοίγει μιὰ ἐνδιαφέρουσα προοπτικὴ καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς ἱστορίας τοῦ οικονομικοῦ βίου στὸ χῶρο τῆς νότιας Βαλκανικῆς. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ ἰδιοτυπία τοῦ ἀντικειμένου τῆς μελέτης, στὸ μέτρο ποὺ συνέχεται μετὰ τὴν προσφυγὴ σὲ μεθόδους διαφορετικῆς κλαδικῆς προελεύσεως, τείνει νὰ ἐξηγήσει καὶ τὴν παράθεση ὄχι μόνο τῶν εἰσαγωγικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν συμπερασματικῶν παρατηρήσεων τοῦ συγγρ. στὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης. Ἡ ἀμείψιμη, πρᾶγματι, συνάρτησι τῶν οικονομικῶν φαινομένων στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας—στὸν τομέα τῆς παραγωγῆς ὅσο καὶ τοῦ ἐμπορίου—μετὰ τὰ εὐρύτερα κυκλώματα, τίς πιέσεις καὶ τίς ἀνάγκες τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς, θὰ καθιστοῦσε ἀπρόσφορη—κατὰ τὴν προφανῆ ἀποψη τοῦ σ.—τὴν ἀνάλυση τῶν ποσοτικῶν δεδομένων ποὺ περιλαμβάνονται στὰ ἐπόμενα τμήματα τῆς μελέτης, χωρὶς νὰ ἔχει παρασχεθεῖ στὸν ἀναγνώστη ἡ δυνατότητα νὰ τὰ ἐντάξει στὸν εὐρύτερο διεθνή περίγυρο, καθοριστικὸ γιὰ τὴ διαμόρφωσή τους. Ἡ βασικὴ αὐτὴ ἀντίληψη στὴν ὅλη διάταξη τῆς ὅλης ἐξηγεῖ πιθανότατα καὶ τὸ δισταγμὸ του—ἴσως καὶ γιὰ νὰ μὴ ἐπαναλάβει προγενέστερες παρατηρήσεις—νὰ προχωρήσει σὲ μιὰ περισσότερο συνθετικὴ θεώρησι τῶν τοπικῶν φαινομένων ποὺ καλύπτουν τὸ δεύτερο κυρίως μέρος τῆς μελέτης.

Συγκεκριμένα, ὁ σ., σ' ἓνα κεφάλαιο εἰσαγωγικὸ (σσ. 9-25), ἐξετάζει τὴ γενικὴ οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασι στὴ νότια Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη σὲ συνάρτησι μετὰ τὴν εὐρύτερη διεθνή συγκυρία τῆς ἐποχῆς. Στὸ πρῶτο, ἀντίθετα, κεφάλαιο τῆς μελέτης τοῦ διερευνᾷ τὴν ἐσωτερικὴ ὄψη τοῦ ἴδιου φαινομένου καὶ τίς καθοριστικὰς συνθήκες τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς κατάστάσεως στὸ γεωγραφικὸ αὐτὸ χῶρο, μετὰ ἀναφορὰ στὴ λειτουργία τοῦ τσιφλικιοῦ καὶ τίς ἐπιπτώσεις ἀπὸ τὸ Χάτι Σερῖο τοῦ 1839 καὶ τὸ Χάτι Χουμαγιούν τοῦ 1856. Τὸ ἀντικείμενο τοῦ Β' κεφαλαίου (σσ. 38-54) ἐντοπίζεται στὴν εἰδικότερη ἐξέτασι τῆς οικονομικῆς λειτουργίας στὸ χῶρο τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς κεντρικῆς Μακεδονίας, μετὰ σημεία βασικῆς ἀναφορᾶς τὴ Θεσσαλονικὴ καὶ τίς Σέρρες. Ἀκολουθεῖ ἡ ἐπισήμανσι τῶν χαρακτηριστικῶν στοιχείων τῆς διαχρονικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς Θεσσαλονικῆς (κεφ. Γ', σσ. 55-86), ἐνῶ στὰ δύο τελευταῖα κεφάλαια ἐπεκτείνεται ἡ διερεύνησι τῶν οικονομικῶν ὄρων στὸ χῶρο τῆς νότιας, σημερινῆς ἑλληνικῆς, Μακεδονίας καὶ Θράκης μετὰ τὴν ἐξέτασι τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν στὸ σαντζάκι τῆς Δράμας (κεφ. Δ', σσ. 87-124) καὶ στὴν ἀνατολικὴ Θράκη (κεφ. Ε', σσ. 125-147).

Στὴν εἰδικότερη σύνθεσή τους, τὸ εἰσαγωγικὸ κεφάλαιο καὶ τὰ κεφ. Α' καὶ Γ' διαφέρουν αἰσθητὰ ἀπὸ τὰ κεφ. Β', Δ' καὶ Ε'. Στὰ πρῶτα ἡ συνθετικὴ καὶ συχνὰ πολὺπλευρὴ διαπραγμάτευσι τῶν φαινομένων, χαρακτηρισμένη καὶ ἀπὸ τὴν πυκνότητά τῆς διατυπώσεως, εἶναι ἀμειότερα αἰσθητῆ· τὰ τελευταῖα χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν παράθεσι ἰδιαίτερα χρήσιμων, ἀγνώστων βασικῶν ὡς σήμερα, ποσοτικῶν στοιχείων. Ἡ διαφοροποίησι αὐτῆ δὲν ὑποδλώνει ἀναγκαστικὰ μιὰ βασικὴ ἀνεπάρκεια στὴν ἀνάλυση τῶν φαινομένων ποὺ ἀποδίδονται περιγραφικὰ, ἐφόσον ἡ αἰτιώδης συνάρτησι τους μετὰ τὴ διεθνή καὶ τὴν ἐσωτερικὴν οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ συγκυρία ἔχει ἤδη ἐπισημανθεῖ στὰ πρῶτα κεφάλαια. Θὰ ἦταν ὅμως ἴσως σκόπιμο νὰ εἶχε ἐπιχειρηθεῖ μιὰ περισσότερο σφαιρικὴ ἐξέτασι καὶ τῶν ἐπι μέρους αὐτῶν φαινομένων—ἔστω καὶ μετὰ τὴν ἐπισήμανσι τῶν κενῶν ποὺ δὲν στάθηκε δυνατό ὁ συγγρ. νὰ καλύψει παρὰ τὴν τόσο ἐκτεταμένην διερεύνησι τῶν ἀναξιοποιήτων ὡς σήμερα διπλωματικῶν ἀρχαικῶν πηγῶν—ἑλληνικῶν καὶ ξένων.

Οι επιφυλάξεις που θα ήταν δυνατό να διατυπωθούν συνέχονται κυρίως με την επισημανση άβλεψιών, συχνά τυπογραφικών (άδυναμία περισσότερο αισθητή στους πίνακες). Στο σημείο αυτό οφείλει να καταλογισθεί στο σ. σπουδή ασυμβίβαστη με τη σοβαρότητα της όλης προσπάθειάς του. Παράλληλα, θα ήταν δυνατό να διατυπωθούν και δύο ειδικότερες—μεθοδολογικές— παρατηρήσεις: 'Η παράθεση—σε μία ή δύο περιπτώσεις—εκτενών άποψιασμάτων από εκθέσεις και μάλιστα στο πρωτότυπό τους—παρά το αναμφισβήτητο ενδιαφέρον των κειμένων—τείνει να διασπάσει το ρυθμό της συνθέσεως· ο τρόπος, τέλος, παραπομπής στα προξενικά έγγραφα δεν είναι έσφαλμένος ή άσπης, αλλά θα άνταποκρινόταν πληρέστερα στην ανάγκη για ένημέρωση του αναγνώστη άν συμπεριλάμβανε—πέρα από τὰ στοιχεία του φακέλου—τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστολέα και τὴν ἀκριβή ημερομηνία τῆς ἀποστολῆς του.

Συμπερασματικά, παρά τὴ διατύπωση ὀρισμένων ἐπιμέρους ἐπιφυλάξεων, οφείλω νὰ ὑπογραμμίσω τὴ θετική συμβολή τῆς μελέτης τοῦ κ. Κ. Βακαλόπουλου στὸ ἐπίπεδο τόσο τῆς ἔρευνας τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς ἱστορίας ὅσο και τῆς διερευνήσεως τῶν ἐιδικότερων οἰκονομικῶν φαινομένων στὸ νευραλγικὸ γεωγραφικὸ χῶρο τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας και Θράκης. 'Η πρωτοτυπία και ἡ σημασία τῆς ἐπιλογῆς τοῦ ἀντικειμένου, ἡ ἀναδίφηση τῶν βασικῶν πρωτογενῶν πηγῶν, ἡ προσέγγιση τῶν πολὺπλευρῶν ὅσο και δυσχερῶν προβλημάτων ποὺ συνέχονται με τὸ ἀντικείμενο τῆς μελέτης, ὑπογραμμίζουν τὴ συνεισφορά τοῦ κ. Κ. Βακαλόπουλου σ' ἕνα πεδίο ποὺ δὲν εἶχε προσελκύσει ὡς σήμερα τὸ ἐρευνητικὸ ενδιαφέρον τῶν 'Ελλήνων ἱστορικῶν. Οἱ συμπερασματικὲς διαπιστώσεις τῆς μελέτης διαφωτίζουν ἄγνωστες πτυχὲς και ἐπαληθεύουν ἀνεπιβεβαίωτες ὑποθέσεις με ἀντικείμενο τόσο τῆς γενικότερης οἰκονομικῆς και κοινωνικῆς ζυμώσεως, ὅσο και τὸν ἐιδικότερο ρόλο τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς νότιας Βαλκανικῆς στὴ διάρκεια μιᾶς κρίσιμης, ἀπὸ κάθε ἄποψη, ἱστορικῆς περιόδου.

Κ. ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Γεωργίου Γ. Γούναρη, Οἱ τοιχογραφίες τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων και τῆς Παναγίας Ρασιώτισσας στὴν Καστοριά, Θεσσαλονίκη 1980, 80, σσ. 196 + σχέδ. 4 + πίν. ἀσπρόμ. 50 (Δημοσιεύματα τῆς ΕΜΣ. Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 56).

Τὸ ὑπὸ κρίση βιβλίο κυκλοφόρησε γιὰ πρώτη φορά τὸ 1978, ὅταν ὑποβλήθηκε με ἐπιτυχία ὡς διδακτορικὴ διατριβὴ στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Στὴ νέα ἐκδοση δὲν ἔχουν ἐπέλθει ἀλλαγὲς σὲ σχέση με τὴν πρώτη δημοσίευση, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ μία προσθήκη, στὸ τέλος τοῦ κειμένου, ποὺ ἀναφέρεται σὲ πρόσφατο δημοσίευμα.

'Η διατριβὴ τοῦ Γ. Γούναρη ἀποτελεῖ ἕνα ἀκόμη βῆμα στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας στὸν ἑλληνικὸ, ἀλλὰ και γενικότερα στὸ βαλκανικὸ χῶρο, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας. Παράλληλα ἡ μελέτη και δημοσίευση τῶν δύο ζωγραφικῶν μνημείων τῆς Καστοριάς ἀποτελεῖ σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἔρευνα τῆς καλλιτεχνικῆς κληρονομιάς αὐτῆς τῆς πόλεως.

Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου (σ. 7-8) ὁ Γ. Γούναρης τονίζει τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴ συστηματικότερη μελέτη τῆς ζωγραφικῆς κατὰ τὸ 15ο και 16ο αἰῶνα, ἐνῶ ἀνάμεσα στὰ ἄλλα κάνει και μία σύντομη ἀναφορά στὰ παλαιότερα δημοσιεύματα τὰ σχετικὰ με τὰ δύο μνημεῖα ποὺ παρουσιάζει. Στὴ συνέχεια παραθέτει πίνακα περιεχομένων και συνομογραφίῶν (σ. 9-11), καθὼς και συνοπτικὴ βιβλιογραφία (σ. 13-19) κατανεμημένη σὲ ἑλληνόγλωσσα και ξενόγλωσσα δημοσιεύματα. Τὸ κείμενο τοῦ βιβλίου χωρίζεται σὲ δύο βασικὰ μέρη,